

Milovan PETKOVIĆ, **Emilij Laszowski Szeliga 1868.-1949.**, Družba »Braća Hrvatskog Zmaja«, Zagreb, 2000., 301 str.

Pravniku, znanstveniku, piscu, arhivistu, istraživaču, povjesničaru Emiliju Laszowskom – zanesenjaku koji je zauzeo središnju ulogu pri osnutku Družbe »Braća Hrvatskog Zmaja«, dao joj smjernice i sastavio njezina pravila – posvećena je ova bogato ilustrirana monografija. Naime, potkraj 1999. godine navršilo se točno pola stoljeća od smrti ovog znamenitoga hrvatskog erudita, arhivskog stručnjaka i istaknutog povjesničara koji je cijeli život posvetio bogatoj hrvatskoj baštini i prošlosti, promičući svijest o potrebi zaštite te očuvanja pisanih, umjetničkih i graditeljskih spomenika Hrvatske.

Laszowskom, koji je, s jedne strane, gotovo neproučen u hrvatskoj historiografiji, dok je, s druge strane, njegovo djelo posve nepoznato široj javnosti, posvećena je ova knjiga, ali i ranije održana istoimena izložba u Kuli ponad Kamenitih vrata. Knjiga je podijeljena u dvije cjeline. Autor u prvom dijelu kroz osam tematskih poglavlja gotovo analitički obrađuje život i djelo Emilija Laszowskog, dok u drugom dijelu predstavlja katalog već spomenute izložbe, gdje su po prvi put na dnevno svjetlo izvučeni neki slikovni prilozi iz Emilijeve života.

Emilij Laszowski Szeliga rođen je u starom gradu Brlogu na Kupi 1. travnja 1868. kao sin jedinac Sigismunda Laszowskog Szeliga, poljskog plemića i austrijskog časnika, te Sidonije rođ. Šufflay Otruševečke. Predstavljajući, na osnovi podataka o odgoju i obrazovanju, ali i iznimnom utjecaju koji su na njegovo profesionalno formiranje imali djed, majka te svakako i ambijent starog Brloga, M. Petković nas polako uvodi u Emilijev svijet i čitateljima zorno približava uzroke i pobude Emilijeve zaljubljenosti u hrvatsku prošlost i baštinu. Ambijent gotovo feudalne sredine u kojoj je Laszowski rastao te znanja koja je na njega prenosio djed Filip pl. Šufflay imali su izniman utjecaj na njegov životni i stvaralački opus. Tečno znanje latinskog jezika, koji od 1843. nije bio u službenoj uporabi, što može zahvaliti djedu, omogućilo je Laszowskom rad s arhivalijama, a isto tako postao je i vrstan znalac, ponajprije, u latinskoj paleografiji pa potom i u heraldici, sfragistici, genealogiji, diplomaciji. Zahvaljujući svemu tome svoj temeljni znanstveni interes mogao je usmjeriti ka proučavanju srednjovjekovne te potom novovijeke nacionalne povijesti. Daljnje 60-godišnje istraživanje ovog vrsnog i sposobnog paleografa i diplomatičara rezultiralo je stručnim prijepisom i obradom te pravilnim valoriziranjem na tisuće pove-lja, isprava i spisa, pokretanjem edicija izdavanja povijesnih izvora te na kraju s oko 2500 članaka, crtica, osvrti, rasprava, studija i monografija o plemstvu, gradovima, županijama koje su tematski najčešće bile vezane uz povijesne teme iz Pokuplja, Hrvatskog zagorja, Zagreba, Turopolja, Like... Svoja stručna i znanstvena nastojanja Laszowski je upotpunio i spašavanjem i sređivanjem mnogih arhivskih fondova, sustavnim prikupljanjem arhivskoga gradiva s cijelog područja onodobne Hrvatske te njegovim objavljivanjem. Nadalje, sređivanjem Kaptolskog arhiva, Arhiva Grada Zagreba, Družbe »Braća Hrvatskog Zmaja«, Brloga na Kupi i dr., potom unapređivanjem Zemaljskog arkiva (u kojem je službovao), a znatno je pridonio razvoju hrvatske arhivske službe i same arhivistike te se s punim pravom, uz Ivana Kukuljevića pl. Sakcinskog i dr. Ivana Bojničića Kninskog, može smatrati utemeljiteljem arhivske struke u Hrvatskoj. Naime, Laszowski se nakon školovanja 1891. godine zapošljava u Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskom arhivu u

Zagrebu, gdje je ostao do 1939. godine, a autor njegovo službovanje prati vrlo pomno, raščlanjujući gotovo svaku pojedinost koju je mogao otetiti iz prašine zaborava.

U preteči današnjeg Hrvatskoga državnog arhiva Laszowski je napredovao od najnižih položaja i poslova, da bi 1925. preuzeo mjesto ravnatelja i upravu Arhiva. Po uspostavi Nezavisne Države Hrvatske umirovljeni Laszowski preuzeo je mjesto ravnatelja Ratnog arhiva i muzeja NDH, ali je zbog neslaganja s režimom nakon pet mjeseci smijenjen i iznova umirovljen. Upravo zbog tih dužnosti po svršetku Drugoga svjetskog rata Laszowski je na zahtjev zagrebačke OZNA-e uhićen, a oslobođen je zbog nedostatka »inkriminirajućih« dokaza.

Zajedno s dr. Velimirom Deželićem (Prazmaj Klokočki) Emilij Laszowski – inače Prazmaj Brloški i Ozaljski – 16. studenoga 1905. osnovao je iznimno važnu hrvatsku kulturnu udrugu koja djeluje i danas. Družba »Braća Hrvatskog Zmaja« osnovana je na zasada-ma Reda zmajskih vitezova (»Ordo equestris draconis«), koji je utemeljio hrvatsko-ugar-ski vladar Sigismund Luksemburški 12. prosinca 1408., a u svrhu očuvanja kraljevstva i kršćanstva od neprijatelja i nevjernika te radi mira i blagostanja Kraljevine. Unatoč takvim idejama-pretečama želja Družbe bila je da njeguje i promiče iskonski značaj te etičke i kulturne vrijednosti hrvatskog naroda, jača narodnu svijest i narodni bitak, oživ-ljava uspomene na slavne događaje iz hrvatske povijesti i znamenite Hrvate te čuva i obnavlja hrvatsku kulturnu baštinu. Prvotni naziv »Družba braće zmaja ognjenoga« promi-jenjen je 1907. godine u Družbu »Braća Hrvatskog Zmaja«, kojoj je već 16. studenoga 1905. Laszowski sastavio prva zmajska pravila, a potom 1907. godine i prvi zmajski po-slovník.

Zmajska družba, koje je Laszowski bio prvi redoviti član i veliki meštar (1906.-1935.), ostavila je u hrvatskoj kulturi i znanosti neizbrisiv trag, a primarni zadaci udruge očitova-li su se u osnivanju kulturnih, prosvjetnih, znanstvenih i humanitarnih ustanova. Tako su već 1907. godine u Kuli ponad Kamenitih vrata osnovane tri ustanove, odnosno knjižni-ca, muzej i arhiv, a 1909. godine u Zagrebu je utemeljeno Dobrotvorno društvo za spasa-vanje, u svrhu pružanja hitne medicinske pomoći i prijevoza bolesnika i unesrećenika u bolnice i sanatorije, koje je potom preraslo u Hitnu pomoć. Povod pokretanju humanitar-nog rada kojim se, između ostaloga, bavila Družba, predstavljao je tragičan događaj kada je na ulici umirala žena, a kojem je osobno prisustvovao Laszowski. Društvo, kojem je prvotno središte bilo u Kuli ponad Kamenitih vrata, započelo je djelovati 1. kolovoza 1910. u Sanitarnoj postaji na tzv. gradskom majuru (danas Savska 1b). U knjizi se može pročitati i dopis o namjeri Družbe za osnivanjem Knjižnice grada Zagreba, koji su *Zmajevi* uputili gradonačelniku Milanu Amrušu, te prijepis zaključka skupštine zastup-stva sl. i kr. glavnog grada Zagreba kojim je Družbi i povjereno osnivanje gradskog mu-zeja i knjižnice. Autor potom predstavlja bibliotekarski, muzeološki i arhivski rad Družbe te Emilijeve napore uložene u sređivanja gradskog arhiva. Milovan Petković u svojoj knjizi upoznaje širu javnost i s dosad hrvatskoj javnosti manje poznatim djelovanjem Laszowskog na području zaštite umjetničkih i kulturno-povijesnih spomenika. Naime, sustavno spašavanje, zaštita i obnova kulturne baštine u Hrvatskoj počinje još sredinom XIX. stoljeća, ali tek je Laszowski 1906. godine potaknuo donošenje propisa i osnivanje odbora za očuvanje povijesnih spomenika u Hrvatskoj i Slavoniji. Zemaljsko povjeren-

stvo za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji počelo je djelovati 1911. godine, a Laszowski je, svjestan sudbine rodnog Brloga ili Bakaeve kule u Zagrebu, uspio očuvati stari grad Ribnik, Kulu Lotrščak ili pak Kulu ponad Kamenitih vrata.

U ovoj bogato ilustriranoj knjizi, u kojoj je autor pomno pazio na svaki detalj, radoznali čitatelji mogu pročitati ponešto i o njegovanju kulta Zrinskih i Frankapana, ali i o žalosnom kraju koji je 1946. godine snašao zmajsku udrugu. Naime, jednu od zadaća Družbe predstavljala su i stalna nastojanja na rehabilitaciji tih hrvatskih magnata te neizostavno spašavanje, iskapanje i povratak zemnih ostataka tih velikana u Hrvatsku, čije su posljednje počivalište namjeravali urediti u Ozlju – gradu koji je, zahvaljujući višegodišnjim naporima Laszowskoga, 6. srpnja 1928. Družbi darovao Albert Maria Lamoral, knez Thurn-Taxis. Doprinosom obnove zapuštena zdanja *zmajevi* su u jednom dijelu grada uredili izletišta s restoranom, a u drugom dijelu Laszowski je 1928. godine osnovao (te do 1938. godine vodio) zmajski muzej, arhiv i knjižnicu.

Laszowski je od Družbe stvorio jednu od najuglednijih hrvatskih kulturnih udruga, u kojoj je raspravljanje o vjeri i politici ostalo zabranjeno do danas, ali strančarstvo se ipak uvuklo u Družbu te je počelo nagrizati iznutra. Ne želeći sukobe Laszowski i Deželić su 1935. godine podnijeli ostavke, čime je ujedno završilo prvo razdoblje ove udruge u kojem su postavljeni temelji njezina ustrojstva i djelatnosti, a Laszowski se povukao iz javnog života. Po uspostavi NDH Ante Pavelić je 19. studenoga 1941. donio Zakonsku odredbu o osnivanju »Viteškoga reda hrvatskoga zmaja«, kojom je dokinuo Družbu »Braća Hrvatskog Zmaja«, te je tako nestranačka i nevladina udruga postala državna ustanova. Logičkim slijedom većina zmajeva je novooformljenu udrugu bojkotirala, a Laszowski se aktivno uključio u zmajsku problematiku tek 7. svibnja 1945., nakon ukinuća »Viteškog reda« i uspostave Družbe. Odlukom Komisije za utvrđivanje zločina kulturne suradnje s okupatorom Družbi je 30. kolovoza 1945. dozvoljen nastavak rada, ali ipak je MUP NRH 4. ožujka 1946. zabranio rad i raspustio Družbu, čija je imovina konfiscirana te je tako Družba i fizički prestala postojati.

Knjiga i istoimena izložba – zamišljena tek kao popratni katalog izložbe o 50. obljetnici smrti osnivača i dugogodišnjega velikog meštra Družbe »Braća Hrvatskog Zmaja« Emilija Laszowskog Szelige – upravo zbog neproučenosti, ali uz izniman uloženi autorov trud prerasla je u ozbiljnu znanstvenu monografiju o svakako jednom od najistaknutijih pregalaca hrvatske kulture u prvoj polovini XX. stoljeća. Kako je u samom uvodu napisao Zmaj Velikotaborski II. Milovan Petković, osnovna je, ali ne i jedina, svrha knjige bila u sažetom obliku i na sustavan način prikazati životni put i stvaralački opus Prazmaja Brloškog i Ozaljskog, a u čemu je i uspio. Sama knjiga je zasnovana na istoimenoj izložbi postavljenoj u Kuli ponad Kamenitih vrata, a opremljena je znanstvenom aparaturom, što omogućuje i svim budućim istraživačima da pokušaju dati svoj prinos istraživanju zanimljive zmajске problematike.